

letidő, sikerélmény, tanárképzés és -továbbképzés korszerűsítése, fokozatos haladás, ismétlés) általában sokkal tágabb körre érvényesek, nemcsak az idegen nyelv tanulására vagy a diszlexiásokra: érdemes megismernie és megfontolnia őket minden pedagógusnak

és szülőnek. (*Kormos Judit – Csizér Kata szerkesztők: Idegen nyelv-elsajátítás és részkepeség-zavarok. Budapest: Eötvös Kiadó, 2010*)

Barta Péter

egyetemi docens

ELTE Francia Nyelv és Irodalom Tanszék

Tudós nők, avagy nők a tudományban

Úttörő jelentőségű és szemléletű ez a könyv, amely a *Nők és férfiak esélyegyenlősége a kutatásfejlesztésben a 20. századtól napjainkig* című kutatási projekt keretében, mintegy annak egyik „melléktermékeként” készült el. Az igényes kiállítású vaskos kötet közel négyszáz tudósno portréját, szakmai életútját és legfontosabb eredményeiket, műveiket szedi csokorba, és teszi közkincsé.

Azért újszerű a tudományos kutatásokban jeleskedő nők ilyen reprezentatív seregszemléje, mert lexikonszerű életrajzuk három olyan nőmodellt és a mögöttük rejlő ideológiákat kérdőjelezi meg, amelyek a 20. század társadalmi szerepfelosztását uralták. Az egyik az évszázados múltra visszatekintő *háztartásbeli* szemlélet („asszony maradjon a fakanálnál”), a másik (az engelsi felfogás értelmében): *a nő kizsákmányolt (= proletár) szerepe* a kizsákmányoló (burzsoá) férfival szemben; a harmadik pedig a 20. század közepének terméke: *a nő mint fizikai munkás* (traktorista, esztergályos, kőműves) *egyenlő* képességű és munkabírású a *férfiakkal*.

A történész szerkesztők fáradtságos csapatmunkával összeállított „példatára” (minden esetleges, személyes hiányérzetünk ellenére,) az imént említett teóriák és társadalmi gyakorlat ellenkezőjét bizonyítja. Mind a 377 nő, akiknek 40%-a természettudományok valamelyik területén – orvosként, biológusként,

mérnöként, matematikusként, kémikusként, agrárszakemberként és fizikusként – tevékenykedett, vagy dolgozik ma is, no és a társadalomtudományok – a közgazdaságtan, a történelem, az irodalom- és nyelvtudomány, a zene- és művészettörténet, a pszichológia, szociológia, a jog- vagy a néprajztudomány jeles képviselői – itt közreadott szakmai életrajzukkal és fő műveik jegyzékével a férfidominanciájú magyar tudománytörténet újrágondolására és átírására készítetik az utókort.

Lebilincselően érdekes és információgazdag ez a könyv, mert a száraznak tűnő élettények és bibliográfiai adatok az elmúlt másfél (!) évszázadot is elénk tárják, mi több: jellemzik, hisz emberi sorsokat vázolnak fel, állhatatos küzdelmeket, kudarcokat sejtetnek, miközben tudományos művekben megvalósult eredményeket, kiténtetésekben tárgyiasult és tanítványokban testet öltött sikereket tárnak az olvasó elé. Azt sugallják, hogy minden megpróbáltatás, nehézség és látszólagos sikertelenség ellenére, (akkor is, ha származásuk miatt nem tanulhattak tovább, és igen kacskaringós úton jutottak el választott szakterületükre, ahol kiemelkedőt alkottak; vagy ha családjuk, gyermekeik gondozása plusz energiákat követelt tőlük) érdemes a nőknek a tudományok valamelyikében tevékenykedni. Továbbá azt igazolják ezek a rövid életrajzok, hogy a képességek és a talentum nem köthető nemhez, sőt, a nők sajátos problémalátása és megoldásai újszerű tudományos eredményeket produkálnak.

Szinte példaértékű a kötet második „legidősebb” hölgyének, az első magyar orvosnőnek (Szentgyörgyi gróf) Hugonnai Vilmának (1847–1922) küzdelmes életútja, akinek 1879-ben Zürichben megszerzett orvosi diplomáját a korabeli magyar közoktatásügyi miniszter (Trefort Ágoston) nem ismerte el. S aki már ötvenéves volt, amikor több évtizedes orvosi és tanári praxis birtokában 1897-ben Magyarországon másodszorra is (!) megszerezte orvosi diplomáját. Ugyanis Magyarországon csak 1895 novemberében engedélyezték, hogy nők is tanulhassanak az egyetem orvosi és gyógyszerészeti karán. Ezért olvashatjuk életrajzi ismertetőjében, hogy: „Közel 20 éves küzdelme oklevelének elismertetéséért a magyarországi nőmozgalom jelképes alakjává avatta, [...] s az önálló értelmiségi nő szimbólumává tette.” (317.)

Olykor anya és leánya (pl. Benedikt Ottóné Löwy Alice gyermekgyógyász és Benedikt Szvetlana villamosmérnök), máskor egy-egy testvérpár (pl. Erdélyi Ilona irodalomtörténész és Erdélyi Zsuzsanna folklórkutató, vagy N. Sebestyén Irén nyelvész, műfordító és húga, Sebestyén Olga biológus), gyakran tudós/művész apa, férj és vezető értelmiségivé vált gyermekeik felsorolása érzékelteti az olvasóval egy-egy család szellemi kisugárzásának erejét, megtermékenyítő hatását. A legelső magyar régész-barlangkutató, Torma Zsófia (1832–1899) például autodidakta módon, „családi hagyományként” sajátította el az ismereteket történet- régész édesapjától, és apja közbenjárására külön királyi engedéllyel kapta meg a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rendkívüli bölcsészdoktori diplomáját. Mivel munkássága nemzetközileg is felismerést kellett, halála előtt néhány hónappal az egyetem vezetősége tiszteletbeli doktorává avatta. Ő volt az első magyar nő, akit e tudományos

rangot kivívta magának. Találkozunk a lexikonban olyan *self-made man* életutakkal is, amelyekben sem polgári környezet, sem értelmiségi felmenők nem biztosították a leány tudományos pályaválasztását. Ez esetekben egy-egy kiváló, jószemű tanár, mentor vagy a kibocsátó középiskola/egyetemi tanszék/laboratórium/ kórházi műhely szellemisége adta meg a kezdő „lökést” a kutatói pályára.

Nem készítettem statisztikát a lexikonban szereplők generációs megoszlásáról, de örömmel tapasztaltam, hogy a múlt század 40-es éveiben született kortársaim, hajdani egyetemi évfolyamtársaim szép számmal szerepelnek benne. Mondhatni: ők alkotják a könyv „derékhadát”. Ugyanakkor nosztalgiával vegyes hálával fedeztem fel a kötetben egykori bölcsész tanáraink és későbbi kollégáim, például a nyelvész Abaffy Erzsébet (1928–), a mesekutató Kovács Ágnes (1919–1990), a történetész. R. Várkonyi Ágnes (1928–), vagy a szociológus Bácskai Vera (1930–) tudományos életrajzát. A lexikonba bekerült legifjabb generáció a 60-as évek legvégén született, tehát ők már meglehetősen fiatalon küzdöttek fel magukat egy efféle szellemi „top-listára”. Őszintén remélem, hogy a következő évtizedben megjelenik majd e munka folytatása, s abban már az itt kiemelt kutatók legtehetségesebb tanítványai, a 70-es évek szülöttei no meg az ebből a kötetből kimaradt neves tudós/tanár/kutató személyiségek is helyet kaphatnak.

Egy hiánypótló és folytatás jellegű második kötet érvényteleníthetné egyetlen kritikai megjegyzésemet a szerkesztők egyébként gondos és körültekintő anyaggyűjtő munkájáról. Nevezetesen azt, hogy sem bevezetőjükből, sem máshonnan nem derül ki egyértelműen, mik is voltak a válogatási szempontjai ennek az esélyegyenlőségi megfontolásból indult, oktatáspolitikai, tudománytörténeti

és tudománypolitikai tanulságokkal szolgáló kiadványnak. Nyilvánvaló, hogy nem mindig az elért tudományos fokozat, nem is a tudományos művek és kitüntetések száma, vagy személyes népszerűsége, kutatásainak közismertsége alapján került be valaki e lexikonba. (Hiányolom egyebek között szűkebb szakterületem a néprajztudomány/folklorisztika és a népzene kutatás több neves és rangos kutatóját. Vajon ők is beletartoztak abba az ötvenfős csoportba, akik nem válaszoltak a szerkesztők felhívására, vagy nem vállalták az efféle reprezentatív kötetben való megjelenést?)

A rövid életrajzi összefoglalásokból (mindenkire egyformán két oldal jutott egy arcképpel) egyértelműen kiviláglik, hogy tudományos kutatói életpálya tele van ellentmondásokkal és egyéni áldozatvállalással. A kötet előszavát író Németh Tamás (az MTA főtitkára) elismeri, hogy a kutatás-fejlesztés terén a nők ma is alulreprezentáltak, hiszen a statisztikai adatok azt mutatják, hogy „a 31 407 hazai kutatónak mindössze 34,2%–a nő. Ez az arány a 60-as évekbeli felsőoktatási férfi–nő arányra rímel.” (VII.) Továbbá az is tény – írja –, hogy „a tudományos területen dolgozó nők karrierlehetőségei jelentősen elmaradnak az azonos végzettséggel rendelkező férfiakétól,

többségük soha nem járja végig a legmagasabb fokozatokhoz vezető utat, hanem munkássága nagy részét vagy akár egészét másodhegedűsként tölti.” (VII.) Tegyük hozzá: az akadémiai intézmények, szakbizottságok s egyéb „miniszteriális” kutatóhelyek vezetésében is jóval kevesebb a nő, mint lehetne.

A kötet történész szerkesztői és az összegyűjtött életrajz-kéziratokat gondozó Gellériné Lázár Márta (a Napvilág Kiadó főszerkesztője) tudománytörténeti összegzésnek, modellértékű példatárnak és pedagógusoknak szóló ösztönzésnek (is) szánta ezt a műfajában és témájában egyedülálló, hasznos kiadványt.

Ez az összességében pozitív hatású, biztató üzenetként is felfogható pályakép-gyűjtemény ugyanis nemcsak szemléletváltásra készíti kortársainkat, a jelen és jövő hazai tudománypolitikájának irányítóit a nők képességeit és tudományos teljesítményeit illetően, hanem erőt és mintákat is ad mindazoknak, akik személyes gondjaik ellenére, a közjavára tudományos (kutató)munkának szentelik életüket. (*Balogh Margit–Palasik Mária szerkesztők: Nők a magyar tudományban. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010, 800 p.*)

Küllös Imola
etnográfus

Közigazgatásról – interdiszciplinárisan

A szerző szerint rendetlen országban élünk. Ebben minden bizonyos igazságot. Az a megállapítása is helytálló, hogy a rendetlenséget az állam és ezen belül a közigazgatás is generálja. Szerinte ennek egyik alapvető oka az, hogy a XXI. század magyar közigazgatásának nincs a társadalmi folyamatok elemzésén alapuló stratégiája. Több mint két évtizeddel a politikai rendszerváltás és a piacgazdaság

kialakulása után például még mindig nem világos, hogy hol vannak az állami közszolgáltatás határai. Mára a közérdek a magánérdekkel szemben értelemszerűen háttérbe szorult. Egy demokratikus keretek között működő piacgazdaságban a két érdek kényes egyensúlya egyébként sem jön létre automatikusan. A racionalitást és a moralitást egyaránt kifejező és fenntartani képes állami működés előfeltétele viszont a közérdek tartalmában való minimális társadalmi és politikai konszenzus megteremtése. Ennek hiányában nálunk